

Олена Огієнко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-3089-6288

DOI 10.24139/2312-5993/2019.08/013-023

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ГРОМАДЯНСТВА В СИСТЕМІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

У статті здійснюється узагальнення скандинавського досвіду формування компетентностей для демократичного громадянства засобами неформальної освіти дорослих; показано роль ідей і концепції Н. Ф. С. Грундтвіга у становленні та розвитку неформальної освіти дорослих у контексті формування демократичного громадянства; розкривається сутність і значення фолкеоплюснінг як унікального скандинавського механізму формування громадянства та демократії; визначаються особливості функціонування вищих народних шкіл, освітніх асоціацій та інших освітніх інституцій у розбудові демократичного громадянського суспільства; окреслюються специфічні форми й методи навчання в закладах неформальної освіти дорослих з метою формування демократичного громадянства.

Ключові слова: *освіта дорослих, неформальна освіта дорослих, формування компетентностей, демократичне громадянство, Н. Ф. С. Грундтвіг, фолкеоплюснінг, вища народна школа, навчальний гурток, скандинавські країни.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів посилюється роль і значення громадянського суспільства в реалізації прав людини, становленні демократії. Але навіть найліберальніша конституція буде пустими словами, якщо громадяни не готові та не здатні перетворити її в життя. У цьому контексті демократична громадянська освіта відіграє ключову роль: її метою є формування демократичної самосвідомості, знання і, що є особливо важливим, здатність робити внесок у політичні процеси. Тому не дивно, що на 2-му Саміті глав держав і урядів Ради Європи, який відбувся в Страсбурзі, було вирішено започаткувати «ініціативу впровадження освіти для демократичного громадянства з метою поглибити усвідомлення громадянами їхніх прав і обов'язків у демократичному суспільстві» (*Education for Democratic Citizenship, 2010*). Водночас, була прийнята Декларація й Програма дій з освіти для демократичного громадянства; розроблені напрями політики, заснована мережа координаторів з освіти для демократичного громадянства в державах-членах.

Це зробило проблему демократичного громадянства, яке базується на активній солідарності, на взаєморозумінні культурного розмаїття, важливим виміром європейської освітньої політики, вирішення якої здатне стримувати негативні наслідки глобалізаційних процесів у Європі.

У цьому контексті цікавим є досвід скандинавських країн, які мають певні здобутки та унікальні традиції щодо розвитку демократичної громадянськості, формування активного демократичного громадянства через неформальну освіту дорослих. Звідси, вивчення та узагальнення скандинавського досвіду є важливим та необхідним у зв'язку з реформуванням освіти дорослих в Україні, розвитком демократичного громадянського суспільства.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури показав, що проблема громадянства, громадянської освіти вивчалася в різних аспектах. Соціально-правові аспекти досліджували С. Олексіїв, Л. Мамут, В. Снетков та ін., соціально-педагогічні – Г. Авдєєва, С. Анохин, П. Ігнатенко, Н. Косарева, В. Поплужний, І. Суколенова та ін., психолого-педагогічні – М. Боришевський, О. Сухомлинська, І. Тисячник, К. Чорна, політичні – М. Іванов, О. Полухін, С. Рябов, О. Фйвазян та ін. Ґрунтовні дослідження зазначеної проблеми проведені такими вченими як Г. Алмонд, А. Арато, П. Бурдьє, І. Валлерстайн, С. Верб, Дж. Коен, К. Поппер, П. Рікер, Е. Смит, М. Фуко, Ю. Хабермас, Ф. Шмиттер та ін. У той самий час, аналіз процесу становлення та розвитку демократичного громадянства у скандинавських країнах досліджено недостатньо, що й зумовило предмет нашого наукового пошуку.

Мета статті – узагальнення скандинавського досвіду формування демократичного громадянства засобами неформальної освіти дорослих.

Методи дослідження. Окреслена мета дослідження зумовила вибір комплексу взаємопов'язаних методів, зокрема, ретроспективний аналіз, що допоміг прослідкувати особливості становлення та розвитку неформальної освіти дорослих як механізму формування демократичного громадянства у скандинавських країнах; структурно-логічний аналіз, що сприяв вивченню законодавчо-правового забезпечення щодо фолкеоплюснінг, вищих народних шкіл у контексті формування демократичного громадянства; структурно-функціональний аналіз, що дозволив визначити специфічні особливості вищих народних шкіл як осередків формування фолкеоплюснінг та з'ясувати особливості їх функціонування; системно-структурний і компаративний аналіз, що сприяли визначенню спільного й відмінного в досліджуваних країнах.

Виклад основного матеріалу. У Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи «Хартія Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини», термін «освіта для демократичного громадянства» означає освіту, професійну підготовку, підвищення рівня обізнаності, інформацію, практики і діяльність, спрямовані на передачу знань, розвиток навичок і розуміння й формування їхнього ставлення та поведінки, що дозволять тим, хто навчається, ширше використовувати демократичні права й обов'язки в суспільстві та захищати їх, цінувати різноманітність і відігравати активну роль у демократичному житті з метою

підтримки й захисту демократії та верховенства права» (*Council of Europe*, 2010, с. 7). Причому підкреслюється, що «освіта для демократичного громадянства й освіта з прав людини тісно взаємопов'язані й взаємно доповнюють одна одну. Вони відрізняються за тематикою і сферою її охоплення, але не за цілями й практиками. Освіта для демократичного громадянства зосереджує головну увагу на демократичних правах, обов'язках та активній участі у громадській, політичній, соціальній, економічній, правовій і культурній сферах життя суспільства, тоді як освіта з прав людини розглядає ширший спектр прав людини й основних свобод у всіх аспектах життя людини» (*Council of Europe*, 2010, с.8).

Дослідження доводить, що хоча поняття «демократичне громадянство» офіційно з'явилося наприкінці ХХ століття, у скандинавських країнах такі поняття, як «демократія» та «громадянство» супроводжують їх розвиток із середини ХІХ століття, становлять сутнісну характеристику державного устрою й засад суспільства загального благоденства та освітньої системи. Прагнення розбудови демократичного громадянського суспільства має тривалі традиції. Своїми коріннями воно йде до Н. Ф. С. Грундтвіга (N. F. S. Grundtvig), який був членом першого демократичного парламенту (після прийняття першої Конституції 1849 року), що прагнув зробити суспільство більш відкритим та демократичним. Неформальна освіта дорослих, важливою складовою якої є фолкеоплюснінг (Folkeoplysning) розглядалася як механізм формування громадянства та демократії, тому фолкеоплюснінг Ове Корсгард називав «стратегією народу» (Korsgaard, Walters, 2001, с. 111), а Олаф Пальме розглядав навчальні гуртки як технологію фолкеоплюснінгу й називав їх школою демократії (Огієнко, 2008). Р. Скобменд та Х. Коч розглядали фолкеоплюснінг як освіту для демократії, демократичного громадянства (Огієнко, 2008). Х. Коч дуже просто та ёмко визначав демократію – як діалог, як спосіб життя, як участь і як відповідальність. Ставши керівником вищої народної школи під Копенгагеном, він намагався поєднати ідеї демократичного діалогу між людьми і політичну просвіту з членством в асоціаціях та політичних організаціях. Х. Коч визначав дуже суттєву та унікальну характеристику вищої народної школи: «Ця школа є найбільш вдале рішення, яке тільки можна знайти на сьогоднішній день у вирішенні проблеми демократії: вона надає можливості дорослим людям вчитися демократії та вчить бути хорошими, відповідальними громадянами своєї країни» (Korsgaard & Walters, 2001, с. 127).

Водночас ми вважаємо, що фолкеоплюснінг відіграв суттєву роль у становленні, розвитку та функціонуванні скандинавської моделі загального благоденства, що прагнула до рівності, демократії, повної зайнятості та мала високий ступінь соціальної солідарності.

Починаючи з 1984 року в Раді Міністрів Північної Європи працює комісія з координації політики фолкеоплюснінгу, пріоритетним завданням

якої є освіта для демократичного громадянства. Данія, Швеція і Норвегія мають законодавчу базу з цього питання. Наприклад, у Білій книзі Данії (1997) записано про відповідальність освітньої системи за навчання принципам демократії, а Закон про демократичні цінності в освіті (2000) орієнтований на гарантування демократичного розвитку як однієї з цінностей данського суспільства (OECD, 2009a). У Новій Данській Стратегії розвитку на 2017–2019 рр. підкреслювалося, що вона незмінно базується на ідеях Н. Грундтвіга (N. F. S. Grundtvig), а демократичні цінності є визначальними у фолкеоплюсінгу: свобода слова, свобода зібрань, рівність, активна громадянська позиція, співчуття та демократія, що забезпечує демократичного спілкування та активність громадян у повсякденному житті (*Ministry of Education, 2017*).

Норвегія має давніші традиції стосовно демократії і демократичного громадянства. У законодавчих актах про освіту наголошується на тому, що демократія повинна бути наріжним каменем освіти (*Ministry of Education and Research, 2016*). При цьому важливе значення мають: демократичні стосунки та рішучість захищати загальнолюдські та демократичні права і цінності; здатність розвивати основні цінності й одночасно поважати цінності інших; здатність бути рефлексивним; здатність співпрацювати з іншими. Шведський закон про освіту наголошує на необхідності не тільки набувати знання про демократичні цінності, а й формувати вміння щодо їх використання, готувати людей до активної участі в суспільному житті (OECD, 2009). Тому в навчальних планах не тільки середньої школи, а й шкіл для дорослих містяться предмети, що стосуються прав людини та демократії.

Водночас, у норвезькій освітній системі формуванню демократичного громадянства приділяється увага, починаючи з дошкільної освіти, оскільки одним із завдань освіти є розвиток здатності людини відчувати, співчувати, бути активною, здатною на співпрацю, рівність та солідарність, а призначенням освітньої системи є неперервний розвиток людини в таких вимірах: духовна людина (важливість фундаментальних цінностей та етики), творча людина (важливість розвитку індивідуальних навичок та відносин), робоча людина (важливість професійної підготовки), освічена людина з гарним знанням своєї культури та культури інших народів, соціальна людина (важливість співпраці, прагнення приносити користь суспільству), екологічно освічена людина (відповідальність за навколишнє середовище), інтегрована людина (*Ministry of Education and Research, 2015*). Вважається, що неперервний розвиток демократичного громадянства впродовж життя є передумовою для динамічного, демократичного суспільства.

У цьому контексті актуалізується роль фолкеоплюсінгу, яку досліджували в контексті формування демократичного громадянства. Привертає увагу дослідження О. Корсгарда «Фолкеоплюсінг, освіта дорослих та демократія» (1999–2004) (Korsgaard & Walters, 2001). У ньому

брали активну участь багато дослідників, серед яких Й. Гліруп та М. Хорсдел (Gleerup, 2004; Horsdal, 2004), які обґрунтовували концептуальні засади заключного висновку дослідження «Боротьба за людей». К. Хаас та І. Йохансон приділяли увагу дидактиці для вивчення демократії, а ключовими словами їх досліджень стали «політика ідентичності» та «полікультурність» (Haas, 2001; Johansson, 2002). Найбільш ґрунтовні дослідження стосовно освіти дорослих для демократії та громадянського суспільства ми знаходимо в Й. Андерсена, який керував двома великими міжнародними проектами: «Громадянство, участь, демократія» (2001) та «Сила, що здатна розпутувати» (1997–2004) (Andersen, 2004).

Суттєве значення для вирішення даної проблеми мало створення Центру фолкеплюснінгу (Данія), який опікувався проблемою розвитку місцевої демократії через фолкеплюснінг.

Активізація досліджень у скандинавських країнах щодо значення освіти дорослих для демократичного громадянства, на нашу думку, зумовлена процесами глобалізації й інтернаціоналізації, які кинули виклик скандинавським державам і використали перевірений механізм збереження національної самобутності, ідентичності. У цьому контексті Й. Гліруп пропонує розглядати відносини між активним громадянством та потребою у формуванні ідентичності людини через «педагогіку, засновану на досвіді», ключовими елементами якої є: знання щодо громадянства, демократії, політики і прав людини; досвід і розуміння дій у різних контекстах: громадянське суспільство, держава, ринок; культура та ідентичність (демократична взаємодія); застосування на практиці (Gleerup, 2004). Зазначимо, що традиції Н. Грундтвіга та погляди Х. Коча привели до специфічної конфігурації цих елементів у скандинавській системі освіти дорослих, з акцентом на вивчення й застосування досвіду на практиці, які використовуються в основних «моделях» освіти для демократичного громадянства, що здійснюють ціннісно-орієнтоване навчання у вищих народних школах та освітніх асоціаціях (Огієнко, 2008).

Особливістю скандинавської освіти дорослих для активного громадянства можна вважати використання розповіді, яку М. Хорсдел визначив як «здатність висловити свою думку, здатність слухати, чутливість до різних проблем та відкритість до спілкування, тобто як життєві компетентності активних громадян» (Horsdal, 2004, с. 49). Тому розповідь становить суттєвий елемент навчання громадянству, національно-культурна специфіка якої встановлюється через активну участь у ній членів та поєднання розповідей із практикою. Водночас, це дає можливість розглядати рішення навчатися у вищій народній школі як прагнення набути знання для життя в суспільстві та прагнення подолати або зменшити життєві труднощі.

Така розповідь має широке використання не тільки у вищих народних школах, а й у народних рухах та асоціаціях, членство в яких вважається

засобом відтворення «соціального капіталу для місцевої спільноти» (Horsdal, 2004, с. 51). А «найбільший великий дар, який народний рух може дати людям, – це почуття особистої відповідальності, відчуття здатності змінити світ, переконання в тому, що ідеал значною мірою може бути реалізований і що добру волю громадян можна організувати для формування творчої сили, креативної влади» (Horsdal, 2004, с. 56).

Наприкінці ХХ століття все частіше стали використовувати ще одну «скандинавську» форму освіти дорослих – «конференцію злагоди», яка проходить упродовж трьох днів і дає можливість обговорити та сформулювати думку про складні етичні, соціальні й політичні проблеми. Її можна розглядати як форму навчання, яка вчить брати участь у суспільному житті, вчить демократії (Heydt, 2001).

Вільні та добровільні організації, зокрема вищі народні школи, асоціації та народні рухи, мають значно вищу кваліфікацію та можливості для того, щоб стати дійсно школою демократії, порівняно з іншими освітніми інституціями. Їх називають організаціями для народу, центром вільного вивчення демократії, у яких створюються умови для вільного пошуку знань та вільного обміну думок. Це пов'язано з тим, що фолкеоплюснінг – це значно більше, ніж передання знань, оскільки формує громадянські цінності – ідеї свободи, рівності, права, участі, які використовуються в соціальному, економічному та політичному житті. Підкреслимо, що дослідники, які вивчали науковий доробок Н. Ф. С. Грундтвіга, наголошують на протиставленні його «Школи для життя» школам формальної освіти, відмінністю яких є незалежність та автономність у постановці й вирішенні політичних і педагогічних завдань (Allchin, 1997; Korsgaard, 2006).

Скандинавські вищі народні школи можна вважати найвільнішими школами у світі та унікальними закладами освіти, що ґрунтуються на унікальній педагогічній ідеї, яка довела свою універсальність. Визнання ідеологічної свободи як характерної особливості вищих народних шкіл продовжує бути основним ресурсом сучасної школи. Місія вищої народної школи – формування демократичної громадянськості, боротьба за демократію, рівність, права меншин, діалог між людьми з метою створення справедливого суспільства. Основна їх мета – поряд зі створенням умов для саморозвитку й самореалізації дорослої людини, забезпечити її адаптацію та включення до активного життя соціуму, допомогти знайти своє місце в житті, зробити громадянина свідомим учасником суспільних процесів, спрямованих на розбудову демократичного громадянського суспільства. Тому «навчання в них повинне мати загальну освітню природу та організовуватися таким чином, щоб окремі навчальні предмети ніколи не домінували над загальними проблемами» (Kulich, 1984).

Скандинавською особливістю вищих народних шкіл є те, що більшість із них є школами-інтернатами або школами домашнього типу –

резидентними. Це має особливе значення для формування демократичної громадянськості. Сумісне проживання у школі, спілкування не тільки під час навчальних занять, а й поза їх межами, вирішення побутових проблем, спільне дозвілля сприяє формуванню в людини соціальної відповідальності, поваги до інших, прагнення розуміти та враховувати інтереси, цінності й переконання інших. Саме проживання у школі вважається одним із засобів навчання демократії (Steven, 1991).

Аналіз змісту освіти вищих народних шкіл показав, що, поряд із вивченням історії, літератури, поезії, головними предметами є конституція, економічне життя країни, традиції свого народу. Крім того, аналізуючи пропозиції різних скандинавських вищих народних шкіл, можна побачити, що пропонується безліч курсів – від складувних, мовних та живопису до курсів із психології, риторики, комунікації, міфології, журналістики тощо. Як підкреслював Колд, все, що дають нам почуття, фантазія та уява, має становити зміст освіти у вищій народній школі (Kulich, 1984). Про це йдеться і в Законах про вищі народні школи (1942, 1970), коли наголошується на необхідності курсів, здатних «просвітити» дорослих учнів. При цьому не повинно бути якихось домінуючих предметів. Хоча є школи з мистецькою, або спортивною, або релігійною спрямованістю, втім комбінація широкого діапазону предметів є важливою умовою курикулуму. Крім того, викладаються предмети, проводяться дискусії про людські цінності, демократію, громадянськість, свободу. Ці дискусії спрямовані не тільки на розуміння того, що значить бути людиною (за Грундтвігом), бути активним громадянином своєї країни, а й на усвідомлення себе як активного громадянина світу.

Життя та навчання у вищих школах спрямоване на виховання поваги, розуміння, допомоги, співчуття тощо. У багатьох школах, це йде від перших шкіл грундтвігського часу, ранок розпочинається ранковими зборами з обов'язковим співом пісень на рідній мові. Зазвичай співають пісні із «синього пісенника», перший випуск якого датується 1894 роком. Він містить понад 572 пісні, серед яких понад 100 були написані Н.Ф.С. Грундтвігом. Це традиційні народні пісні, гімни. Спів має сильний психологічний ефект, слугуючи об'єднувальним засобом, який наповнює радістю та гордістю за свою країну, за націю (Огієнко, 2008).

Потім починається лекція, яка відрізняється енергійністю (взагалі, її так і називають – енергійна лекція), що відтворюється в поданні її змісту, обов'язково із цікавими прикладами й жартами.

Зазначимо, що у школі не існує жорсткої розподільної лінії між навчанням та проживанням. Як пише Е. Олчін: «Навчальний процес здійснюється в контексті загальної життєдіяльності: співу, гри, співпраці, їжі, спілкування, тому складні теми вивчаються в контексті сумісної роботи та життя. Це – процес, який здатен породити несподівану надію» (Allchin,

1997, с. 165). Тобто реалізується ще одне положення фолкеоплюсінгу – взаємодія, співіснування, однією з особливостей якої у вищій народній школі є здійснення самоуправління на різних рівнях. Це залучає кожного до формування (через вибори) учнівської ради, яка є рівноправним партнером у прийнятті рішень, розв'язанні проблем, здійсненні планування; до розподілення домашніх обов'язків. Це формує соціальну відповідальність, яка становить основу демократичної громадянськості.

Таким чином, основними характеристиками вищих народних шкіл, які сприяють формуванню демократичного громадянства, є: незалежність від держави; приналежність до системи неформальної освіти; дорослий контингент шкіл; самоуправління як формування соціальної відповідальності; ті, хто навчаються залучаються до суспільної роботи на користь шкільної спільноти; сумісне проживання, яке вчить повазі, розумінню, необхідності враховувати інтереси інших, вболівати за свою громаду; зміст освіти орієнтований на пізнавальний інтерес та потреби учнів; переважає самоспрямоване навчання; діалог є основним методом навчання; навчання триває від тижня до декількох місяців; більшість учителів живуть у школі разом з учнями.

Освітні асоціації посідають суттєве місце в структурі фолкеоплюсінгу та формуванні демократичної громадянськості, надаючи освітні послуги дорослим людям. Зазвичай, вони пов'язані та мають фінансову підтримку політичних партій та інших організацій. Наприклад, у Швеції налічується дев'ять освітніх асоціацій, до яких входять близько 270 громадських організацій; у Данії функціонують п'ять освітніх асоціацій, а в Норвегії – 22.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки: проблемі формування демократичного громадянства у скандинавських країнах приділяється особлива увага; неформальна освіта дорослих виступає важливим механізмом формування демократичного громадянства, гармонійно поєднуючи та розвиваючи дві складові: особистісний розвиток дорослої людини і здатність та потребу в активній участі у справах спільноти, уміння відстоювати громадянську позицію, співпрацювати з іншими людьми. Її основними відмінними, суто «скандинавськими» рисами є: базування на ґрундтвігській концепції «Folkeoplysning»; демократія як керівний принцип і для суспільства, і для організацій, і для навчального процесу, і для відносин між людьми, і для формування громадянських компетентностей; рівність як головний принцип функціонування, як принцип рівності між учасниками навчального процесу; провідні характеристики – свобода, добровільність, відкритість та особистісно-орієнтоване навчання; тісний зв'язок із народними рухами, об'єднаннями, неформальними організаціями; свобода участі в навчальних гуртках, навчання у вищих народних школах, освітніх асоціаціях, центрах освіти дорослих, використання публічних бібліотек; народні вищі школи, навчальні гуртки та асоціації є унікальними та специфічними, оскільки

через них щорічно проходить приблизно два мільйони учасників, тобто два мільйони дорослих людей у скандинавських країнах вчаться демократії, демократичному громадянству; фолкеоплюснінг має великий потенціал для розвитку демократичного громадянства, оскільки здатен сприяти вирішенню проблем місцевої громади, а через неї впливати на демократичні зрушення в суспільстві.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі, узагальненні та виокремленні організаційно-педагогічних особливостей функціонування вищих народних шкіл у розвинених європейських країнах з метою його врахування у вітчизняному освітньому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

- Огієнко, О. (2008). *Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах*. Суми: Еллада-S (Ogienko, O. (2008). *Tendency of adult education development in Scandinavian Countries*. Sumy: Ellada-S).
- Allchin, A. M. (1997). *N.F.S. Grundtvig. An Introduction to his Life and Work* Aarhus: Aarhus University Press.
- Andersen, J. G. (2004). *Et ganske levende demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Council of Europe (2010). *Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education*. Recommendation CM/Rec. European Wergeland Centre.
- Gleerup, J. (2004). Medborgerskab som pædagogisk projekt. In O. Korsgaard. *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*, pp. 34-45. København: Danmarks pædagogiske Universitetsforlag.
- Haas, C. (2001). *Kampen om det demokratiske medborgerskab: hvordan skal en demokratididaktik se ud i begyndelsen af det 21. århundrede*. København: Institut for Curriculumforskning, Danmarks pædagogiske Universitet.
- Heydt, J. M. (2001). *Education for democratic citizenship: word and actions*. Council of Europe.
- Horsdal, M. (2004). Demokratisk medborgerskab og biografisk læring. In O. Korsgaard *Medborgerskab, identitet og demokratisk dannelse*, pp. 46-57. København: Danmarks pædagogiske Universitetsforlag.
- Johansson, I. (1994). *For folket, genom folket*. Stockholm: ABF.
- Korsgaard, O. (2006). Grundtvig – the Key to Danish Education? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 50 (3), 361-382.
- Korsgaard, O., Walters, S., & Andersen, R. (Eds.). (2001). *Learning for democratic citizenship*. Copenhagen: The National Library of Education.
- Kulich, J. (1984). N. F. S. Grundtvig's folk high school idea and the challenge of our times. *Lifelong Learning*, 7, 10-13.
- Ministry of Education and Research (2015). *Humanities in Norway*. White paper on Adult Education. Meld. St. 25 (2016-2017). Report to the Storting. Summary. Oslo: Norwegian Ministry of Education and Research.
- Ministry of Education and Research (2016). *Norwegian Strategy for Skills Policy (2017 – 2021)*. Oslo: Norwegian Ministry of Education and Research.
- Ministry of Education (2017). *Strategy of Development (2017-2019)*. Copenhagen: Ministry of Education.
- OECD (2009a). *Thematic Review on Adult Learning: Denmark. Background Report*. Paris: Organisation of Economic Cooperation and Development.
- OECD (2009c). *Thematic Review on Adult Learning: Sweden. Background Report*. Paris: Organisation of Economic Cooperation and Development.

Steven, M. B. (1991). *The Land of the Living: The Danish Folk High Schools and Denmark's Non-Violent Path to Modernization*. Nevada City, Calif.: Blue Dolphin.

РЕЗЮМЕ

Огиенко Елена. Формирование компетентностей для демократического гражданства в системе образования взрослых скандинавских стран.

В статье осуществляется обобщение скандинавского опыта формирования компетентностей для демократического гражданства средствами неформального образования взрослых; показана роль идей и концепции Н. Ф. С. Грундтвига в становлении и развитии неформального образования взрослых в контексте формирования демократического гражданства; раскрывается сущность и значение фолкеоплюснинг как уникального скандинавского механизма формирования гражданства и демократии; определяются особенности функционирования высших народных школ, образовательных ассоциаций и других образовательных учреждений в развитии демократического гражданского общества; определяются специфические формы и методы обучения в учреждениях неформального образования взрослых с целью формирования демократического гражданства.

Ключевые слова: образование взрослых, неформальное образование взрослых, формирование компетентностей, демократическое гражданство, Н. Ф. С. Грундтвиг, фолкеоплюснинг, выше народная школа, учебный кружок, скандинавские страны.

SUMMARY

Ogienko Olena. Formation of competences for democratic citizenship in the adult education system in Scandinavian Countries.

In the article the Scandinavian experience of forming competences for democratic citizenship by means of non-formal adult education are summarized; the role of Grundtvig's ideas and concept in the development of non-formal adult education in the context of formation of democratic citizenship are shown; the essence and importance of folkeoplysning as a unique Scandinavian mechanism for citizenship and democracy are revealed; the peculiarities of functioning of Folk higher schools, educational associations and other education institutions in the development of democratic civil society are identified; specific forms and methods of learning in the context of development of democratic citizenship in Scandinavian countries are outlined.

In order to achieve the goal, we used a retrospective analysis that helped to trace the particularities of the formation and development of non-formal adult education as a mechanism for the formation of democratic citizenship in Scandinavian countries; structural and logical analysis, which contributed to the study of legal support for Folk higher schools in the context of the formation of democratic citizenship; structural and functional analysis, which made it possible to identify the specific features of Folk higher schools as the centers of formation of folkeoplysning and to find out the peculiarities of their functioning; system-structural and comparative analysis, which helped to identify common and different in the studied countries.

It has been established that the problem of democratic citizenship in the Scandinavian countries is given particular attention; non-formal adult education is an important mechanism for the formation of democratic citizenship, harmoniously combining and developing two components: the adult's personal development and the ability and need for active participation in community affairs, the ability to defend citizenship, cooperate with other people. Its main distinctive, purely "Scandinavian" features are: it is based on the Grundtvig's concept of "Folkeoplysning"; democracy as a guiding principle for society and organizations, the educational

process, relations between people, and the formation of civic competences; equality as the main principle of functioning, as the principle of equality between participants of the educational process; leading characteristics – freedom, voluntariness, openness and personality-oriented learning; association with popular movements, associations, informal organizations; freedom to participate in educational groups, study at Folk higher schools, educational associations, adult education centers, use of public libraries; Folkeoplysning has great potential for the development of democratic citizenship, as it is able to contribute to solving problems of the local community, and through it to influence democratic shifts in society.

Key words: *adult education, non-formal adult education, formation of competences, democratic citizenship, N. F. S. Grundtvig, folkeoplysning, folk higher school, study circle, Scandinavian countries.*

УДК 378.14:316.723

Олена Слободянюк

Інститут вищої освіти НАПН України

ORCID ID 0000-0002-1927-3362

DOI 10.24139/2312-5993/2019.08/023-033

ДО ПИТАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ПОГЛЯД ЕКСПЕРТІВ США ТА УКРАЇНИ

У процесі модернізації вітчизняної вищої освіти особливої уваги заслуговує процес імплементації фундаментальних принципів академічної доброчесності. Метою статті є аналіз позитивного досвіду щодо забезпечення академічної доброчесності у вищій освіті США для можливої його реалізації в університетське середовище України. Для досягнення поставленої мети було використано методи порівняння, систематизації наукових та інтернет-джерел. Застосування методу узагальнення дало змогу зробити висновки про отримані результати дослідження: американська вища освіта має глибоку історію академічної доброчесності, тому винятково корисним є дослідження механізмів запобігання шахрайства й дотримання принципів академічної доброчесності.

Ключові слова: *вища освіта, академічна доброчесність, Кодекс доброчесності, плагіат.*

Постановка проблеми. Розуміння важливості вітчизняної освітньої спільноти взяти на себе відповідальність за захист норм права і базових академічних та етичних цінностей, забезпечення якості й належних результатів навчання – відображено в низці документів національного рівня, таких як: Етичний кодекс ученого України (2009), у якому основним завданням зазначено надання пріоритету моральним вимірам науки та соціальної відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема; зафіксоване поняття «науковий результат» у Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» (2016), розширений глосарій понять із академічної доброчесності в Законі України «Про освіту» (2016), оприлюднені зобов'язання ЗВО вживати заходів щодо запобігання та виявлення